

AMIVEL TARTOZUNK DOMOKOS GÉZÁNAK

Nem emlékszem már rá pontosan, valamikor a nyolcvanas évek elején volt. Ha tudom, hogy egyszer szükségem lesz rá, a napját is megjegyeztem volna. Együtt sétáltunk Domokos Gézával a bukaresti Herăstrău parkban, hazafelé menet a kiadóból. Jó hely volt az a park: hasznos az egészségnek, gyönyörködtető a szemnek, megnyugtató a léleknek: csöppnyi hely a világban, ahol amúgy nemigen hangoztatott gondolatainkat is őszintén, szabadon elmondhattuk egymásnak, anélkül hogy mindenféle fülekre meg poloskákra tekintettel kellett volna lennünk. (Mi ugyan a kiadóban sem igen tettünk lakatot a szánkra.) Sétáltunk, mondom, hazafelé, s akkor mondta el nekem Domokos Géza – több korábbi hasonló beszélgetés után –, hogy nem kevés vívódás után arra a bizonyosságra jutott, hogy az egész kommunizmus, nemcsak ahogy a „megvalósult szocializmusban” alkalmazzák, hanem úgy mindenestül, eredeti elképzelése szerint is egy nagy zsákutca, amely lényege szerint, szükségszerűen vezet a diktatúrához. Illúzió tehát minden olyan elképzelés, amely az emberarcú szocializmusról ábrándozik: ez egyszerűen fából vaskarika.

Nem kérdeztem tőle, hogy de mit kellett ezen annyit vívódni: hiszen senki komoly ember nem mond le könnyen egy eszméről, ha egyszer korábban arra építette hitét és világnézetét. Aki az ilyesmin vívódás nélkül átesik, annak feltehetőleg sohasem volt igazi meggyőződése. És hát újsütetű „álláspontja” is annyit ér csupán: nem megszenvedett igazság az, csupán alkalmi, konjunkturális vélemény, amely holnapra talán az ellenkezőjére fordul, ha az érdek úgy kívánja. Domokos Gézában akkor épp azt tiszteltem, hogy a kommunizmussal, az abban való hittel való leszámolása a korábbi önmagával való könyörtelen szembenézést is jelentette, és mindent, ami ezzel jár. (Ennek a folyamatnak egyébként másik kollégám, Molnár Gusztáv is tanúja volt; akinek kételyei volnának szavam hihetőségét illetően, őt is megkérdezheti, nem hiszem, hogy ne emlékezne rá, hiszen ezt annak idején egymás közt is megbeszéltük.)

Aztán jött 89 decembere, s minden, ami azután következett, s egyszer csak azt kellett hallanom, hogy nekünk – a magyaroknak is meg az RMDSZ-nek is – tulajdonképpen Domokos Géza, ez a megveszekedett kommunista az első számú közellenségünk, aki, csak hogy megtarthassa korábbi pozícióját, arra is képes, hogy a magyarokat eladja régi, szintén kommunista barátjának, Iliescunak.

Elgondoltam akkor, hogy milyen is volt az ő korábbi „pozíciója”. Lehet, hogy távolról nézve sokak számára irigylésre méltó volt, mindenesetre közről csöppet sem volt az. Tizenhét évig voltunk munkatársak, s ezt így kell érteni, ahogy mondom: munkatársak. Nem úgy, hogy ő volt az igazgatóm, én meg az ő alkalmazottja. Mindnyájan munkatársak voltunk, nem is maradhatott volna fenn a Kriterion, ha ez nem így lett volna. Ha baj volt – márpedig ritkán volt úgy, hogy valami baj ne lett volna –, akkor az volt a szokás, hogy mindent

megbeszéltünk együtt, s utána Géza bevetette magát, majd jött elmondani, hogy mire járt, s megbeszélni velünk, hogy most milyen következő lépésre számíthatunk, s annak hogy lehet elejét venni. Sokszor akarták kibuktatni, talán a jó csapatmunka is segített abban, hogy nem sikerült. (Egyszer két hétig ült a nyakunkon egy ellenőrző brigád, ezt maga Dulea elvtárs vezette – aki akkor a sajtóban dolgozott, tudja, hogy ez mit jelent –, ostromállapot uralkodott a szerkesztőségben, mindnyájan éjjel-nappal dolgoztunk mindenféle kimutatásokon, statisztikákon meg hasonlókön, hogy bármilyen vád érne bennünket, rögtön készen álljon a cáfolhatatlan ellenérv. A vége az lett, hogy a brigád elment, megígérve, hogy majd közlik a konklúziókat. Azóta sem hallott róla senki, Domokos Géza pedig maradt továbbra is az élen – már úgy értem: a borotva élen.) Akinek jó a memóriája, arra is emlékezhet, hogyan akarták 1977-ben felfelé buktatni, csak hogy eltávolítsák a kisebbségi kultúra akkor legeredményesebben működő intézményétől, a Kritériontól: megajánlották neki, hogy havi 5000-ért legyen az Írószövetség titkára. Mivel magukból indultak ki, úgy vélték, egy ilyen ajánlatot nem lehet visszautasítani. Domokos Géza pedig – ahogy egy igazi karrierista, funkcióvadász és anyagi előnyököt hajhászó kommunistaéhoz illik – kijelentette, hogy ha nagyon muszáj, akkor ingyen, társadalmi munkában ellátja az írószövetségi titkári munkakört, fizetett állásként azonban továbbra is ragaszkodik a 3800 lejes kiadói igazgatóságához. Pedig nagy boldogan már az utódját is kinézték.

Mindezeket – és még sok egyebet – tudva, gondolom, érthető, ha enyhén szólva megrökönyödtem, mikor később a róla szóló szörnyűséges vádakat – de miért ne nevezném őket nevükön? rágalmakat – hallottam. De azt is látnom kellett, hogy két évi RMDSZ-elnökség után Domokos Géza már nem egészen a régi Géza volt. Mert olyan helyzetbe került, amelyet egyre kevésbé tudott sérülés nélkül elviselni. Sokszor elbizonytalanodott, kapkodott ide-oda, védekezett – egyszerűen úgy viselkedett, ahogy az üldözött ember szokott. Teljesítménye és hatékonysága is jóval alatta maradt képességének. Pedig eleget gyakorolta korábban, hogyan állja a sarat a legkeményebb támadásokkal szemben. Volt azonban egy nagy különbség: akkor a magyarság ellenségei támadták, most viszont azok, akik együtt kellett volna hogy harcoljanak vele a magyarság érdekeiért. Úgy látszik, arra az egyre nem volt felkészülve, hogy jóhiszeműségével és a magyarság ügye iránti elkötelezettségével szemben valaha is bizalmatlanság merülhet fel.

Az RMDSZ élén eltöltött három évének számomra legelszomorítóbb pillanata az volt, amikor – szinte beletörődve abba, hogy belső ellenségei legyőzték – kijelentette, hogy érvényesnek tartja magára nézve a Temesvári Kiáltvány 8. pontját, és levonja az ebből adódó konzekvenciákat. Eszembe jutott akkor, mit hallottam Marosvásárhelyen az RMDSZ II. kongresszusán egy általam nagyra becsült, de akkor másokkal együtt éppen Domokos Géza megbuktatásán buzgólkodó fiatalembertől, aki mély szomorúsággal ugyan, de azt mondta: „Hiába, úgy látszik, kommunista módszerek ellen csak kommunista módszerekkel lehet harcolni.” Hát ez az volt: igazi kommunista módszer. Tökéletes példája annak, hogyan lehet

egy embert oda juttatni, hogy – az ügy érdekében – olyasmit is magára vállaljon, amiben pedig nem lehet elmarasztalni. Akárcsak a hírhedt kirakatperekben. Mert Domokos Géza minden tárgyi alap nélkül alkalmazta magára a 8. pontot. Itt van előttem a szöveg, s mivel időnként hivatkozni szoktunk rá, ajánlom, hogy más is vegye elő, mert az ilyesmit nem szabad az emlékezetre bízni. Azt mondja a sokat emlegetett, de sohasem idézett 8. pont: „A volt párttagság nem bűn. [...] Az aktivisták azonban [akiknek magas politikai és közéleti funkciókból való kitiltását szorgalmazza a Kiáltvány – Sz. N. S.] olyan emberek voltak, *akik feladták foglalkozásukat, hogy a kommunista pártot szolgálják, és élvezzék az ebből származó különleges anyagi kiváltságokat*” (l. Romániai Magyar Szó, 1990. március 14.). Kérdem én: ki tud arról, hogy Domokos Géza valaha is főállásban pártaktivista lett volna, és ezért kapta volna a fizetését? És ki tud arról, hogy valaha is különleges anyagi kiváltságokat élvezett volna? Mert én nem. Az igaz, hogy egy ideig póttagja volt az RKP Központi Bizottságának, de hát arról meg mindenki tudja, aki az akkori rendszert ismeri, hogy a póttagokat nem azért választották be, hogy a döntésekben is részt vegyenek (ezért nem is igen siettek különleges anyagi kiváltságokkal jutalmazni őket), hanem szinte hivatalból kerültek be ide a különböző intézmények vezetői. Domokos Gézát ide, bármilyen furcsán hangozik, elsősorban nem mint kommunistát, hanem mint Kriterion-igazgatót választották be (ám elég hamar rájöttek, hogy úgy is csak tévedésből, úgyhogy aztán már póttagnak sem választották meg, habár a kiadó élén meghagyták).

Távol áll tőlem, hogy azt higgyem: Domokos Gézát csak hódolat illeti meg, nem bírálat. Sőt lehetetlennek is tartanám, hogy az RMDSZ elnökének csöppet sem irigylésre méltó funkcióját gyakorolva nemcsak ő, hanem bárki az ő helyében csupa kifogástalanul jó döntést hozott volna. (Aki úgy érzi, hogy vele nem történhetett volna meg, hogy hibázzék, jelentkezzen!) Nem azzal van nekem bajom, ha valakit konkrét tényekre alapozott, tárgyyszerű bírálattal illetnek. Erre szükség is van, enélkül nem tudunk tanulni saját hibáinkból. Hanem azzal a bizonyos „kommunista módszerrel”, amellyel sikerült végre a kispadra ültetni egyik legjobb csatárunkat. Igaz, Domokos Géza egészségi okok miatt is kénytelen volt elhagyni a pályát, maga sem vállalta volna további két évre a megterhelő elnöki funkciót. De vajon milyen érzéssel vonul vissza az, akit az utóbbi hónapokban saját csapata akart erőnek erejével lefűtyülni a pályáról? Többen mondták abban az időben: nem értik, miért nem mond már le Domokos Géza, ha látja, hogy jelenléte mekkora feszültségeket okoz. Én, azt hiszem, értettem. Domokos Géza azért nem mondott le, mert ellenfelei teljesen bekerítették, nem hagytak neki egy olyan helyet, ahová méltósággal visszavonulhatott volna. Méltatlanul bántak vele, megrágalmazták, rossz hírbe keverték bel- és külföldön, mindent elkövettek ellene, amit csak az emberi méltóság ellen el lehet követni. Ilyen helyzetben senki nem vonulhat vissza, akiben csöppnyi önérzet van. És jól tette, hogy nem engedett az erőszaknak.

Lehet, hogy valaki most arra gondol: minek kell most már erről beszélni, mikor ez már a múlté, mikor úgy tűnik, Brassóban az RMDSZ valóban egy más minőség útjára tért rá?

Nos, nemcsak azért kell, mert tartozunk ezzel Domokos Gézának is meg az igazságnak is, hanem azért is, hogy az RMDSZ ne kezdje új korszakát rossz lelkiismerettel. És a tanulságokért is: nehogy még egyszer elkövessük ugyanezt a hibát. Hogy legyen mindannyiunk számára világos: a cél nem szentesíti az eszközt, és nemcsak kommunista vagy annak vélt módszerek, hanem egyáltalán semmi ellen nem szabad kommunista módszerekkel harcolnunk. A világon minden rossz addig marad fenn, míg akad ember, aki azt csinálja. A kommunista módszerek addig fognak fennmaradni, amíg valaki is hozzájuk folyamodik. Aki kommunista módszerek alkalmazásával akar a kommunizmus ellen harcolni, az – éppen ezáltal – tulajdonképpen továbbélteti azt, ami ellen küzd.

Domokos Gézának egyetlen olyan korábbi ellenfeléről tudok, aki a kolozsvári nyilatkozat aláírása után nyilvánosan elmondta (az Erdélyi Naplónak adott interjújában), hogy bizony tévedett, amikor árulónak (vagy ahogy ő mondta: labancnak) hitte mindazokat, akik azelőtt valamilyen meggondolásból nem lelkesedtek az autonómia kinyilatkoztatásáért. Ez az ember ettől a gesztustól nagyot nőtt a szememben. Mégsem hallgathatom el kérdésemet, amely az interjú olvasása közben ötlött ugyan fel bennem, de nem egyetlen személynek szól: ez most már tán rendben is volna, de ki fog vajon Domokos Gézától nyilvánosan bocsánatot kérni? És mi lesz a szertehintett mérgekkel? Mert ilyenkor bezzeg könnyű azt mondani, hogy borítsunk fátylat a múltra. El is fogadnám, de talán nem épp azoktól kellene, akik másokat múltjuk pörsenéseiért gondos felkutatásával és ezek diadalmas felmutatásával szeretnének félreállítani a maguk útjából.

Marad tehát a kérdés: ki fog bocsánatot kérni Domokos Gézától? Én mindenesetre igen: kedves Géza, régi bajtársam, bocsásd meg nekem, hogy ezt a cikket nem írtam meg legalább egy évvel ezelőtt! Kívánom Neked, hogy légy jó egészségben, gyűjts testi és lelki erőt a folytatáshoz – hiszen ha funkciót nem vállalsz is, abbahagyni úgysem tudhatod, amíg csak vannak megoldatlan problémák. És mert ebben nem fogunk szűkölködni, úgy érzem, lesz még szükség a szavadra.

Erdélyi Napló 1993. február 11.

(Ahogy ma látom)

Ezt a cikket több szempontból is muszáj volt megírnom. Hogy miért, az jórészt érthető a szövegből. Volt azonban valami, ami akkor különösen rosszul esett nekem, de, gondolom, Domokos Gézának sem eshetett jól. Ő már a brassói kongresszus előtt bejelentette, hogy nem vállalná tovább az RMDSZ-elnökséget, sőt – részben egészségi okok miatt is – a politizálásból is visszavonul. Ezt meg is tudtam érteni mindazok után, amit végig kellett csinálnia. Aztán jött a kongresszus, és Markó Bélát választottuk meg a helyébe. Ahogy ez lenni szokott, az újonnan megválasztott elnök tartott egy rövid beszédet. És itt történt az a kellemetlenség, vagy nem is tudom, minek nevezem, hogy beszédében elmulasztotta méltatni és megköszönni a leköszönő elnök munkáját. Ha a kongresszust nem előzi meg az a nagy egymásnak feszülés, és főleg az a sok támadás, ami Domokos Géza ellen irányult, ezt

még talán el lehetett volna könyvelni véletlen figyelmetlenségként, így azonban az ember nem tudta hirtelen, mire vélje. Én sem tudtam akkor eldönteni, hogy ez az ilyen helyzetekben már csak protokoll szerint is kötelező gesztus most vajon egyszerűen csak feledékenységből maradt-e el, vagy pedig az új elnök a jövő perspektíváit szem előtt tartva esetleg nem látta célszerűnek, hogy valakikben olyan benyomást keltsen, mintha neki az előző elnök munkája tetszett volna.

Ezzel az írással egyebek mellett ezt a mulasztást is pótolni szerettem volna. Igaz, nem az új elnök pozíciójából, cserében viszont a nagy nyilvánosság előtt.

Jellemző egyébként arra a helyzetre, hogy nem sokkal megjelenése után három fiatalemberrel utaztunk együtt valami RMDSZ-összejövetelre, és azt kérték tőlem, mondjam meg őszintén, miért írtam én tulajdonképpen ezt a cikket. Na, mondom, vajon miért? Tippeteljenek! És tippetek: valakik megbízásából vagy megrendelésére írtam; azért írtam, mert még kiadói szerkesztő koromból valami miatt mindmáig nagyon el vagyok kötelezve Domokos Gézának; maga Domokos Géza mint egykori főnököm utasított erre. Volt még vagy kettő, azok is ilyenek. Csak az az egy nem tudott szegényeknek sehogy eszükbe jutni, ami pedig a legegyszerűbb lett volna: hogy azért, mert ez volt a véleményem, és abban a helyzetben úgy éreztem, hogy meg kell írnom. Egészen elborzadtam akkor, hogy mivé tudhat tenni amúgy normális és még csak nem is buta embereket a politikai elvakultság.